

**IQTISODIYOTDA RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA QURILISH
KORXONALARINING INAVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGINI
OSHIRISH**

Boltaev Umidjon

Toshkent arxitektura-qurilish instituti Iqtisodiyot va
ko'chmas mulkni boshqarish kafedrası doktoranti

Annatatsiya

Ushbu tadqiqotning maqsadi - iqtisodiyotda raqamlashtirish korxonaning innovatsion faoliyati samaradorligini baholash. Qog'oz bozorni baholash uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimini taklif qiladi innovatsion loyihalarning jozibadorligi va korxonaning bunga tayyorligi ularni amalga oshirish. Ushbu ko'rsatkichlar yordamida vaziyatni taxmin qilish mumkin innovatsion mahsulotning bozordagi imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek korxonaning moliyaviy-iqtisodiy imkoniyatlari. Taqdim etilgan innovatsiyalarning rivojlanishga ta'sirini baholash usullari korxonaning iqtisodiy faoliyati samaradorligini aniqlash imkonini beradi tashkilotning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarining o'sish sur'atlari. Buni har tomonlama baholash mexanizmi ishlab chiqilgan korxonada innovatsiyalarning joriy etilishi aniqlash imkonini beradi innovatsiyalarni joriy etishning tijorat samaradorligi va ta'siri korxonaning korxonalararo natijalari bo'yicha yangi texnologiyalar, natijada tijorat va kompaniyalararo hisobga olish imkoniyatida loyihalarga investitsiyalar samaradorligi

Kalit so'zlar: Raqamlashtirish, korxonalarining innovatsion lohiyasi.

KIRISH

Raqamlashtirish - bu qiymat zanjiridagi har bir bo'g'inda ulangan tizimlarga duch keladigan korxonalar haqida. haqida axborotga asoslangan vositalar va amaliyotlar bilan ishlash va aloqa texnologiyasi. Bu tushuncha raqamli texnologiyalarning rolini o'zgartirmoqda. Ular yo'q kompaniyalarga xuddi shunday qilishga yordam beradigan uzoqroq vositalar narsalar biroz yaxshiroq. Buning o'rniga ular tubdan o'zgaradi biznes yuritish usuli. Raqamlashtirish har bir joyda mavjud har bir kompaniyaning bir qismi: ko'p millatli va o'rta kompaniyalar, har tomonlama va mutaxassislar. Boshqa tarmoqlarga nazar tashlasak, bu qanchalik katta ekanligini ko'rsatadi qaysi raqamlashtirish isbotlangan va tanish amaliyotlarni boshiga aylantirmoqda. Masalan, musiqa sanoatida raqamli takliflar allaqachon umumiy savdoning 46% ni tashkil qiladi butun dunyo bo'ylab. Bunday miqyosda inqilob haqida gapirish, albatta, o'rinli, ayniqsa kerak raqamlashtirish eski biznes o'rnini egalladi, deb hisoblang to'liq modellar. Bugungi kunda qurilish sohasidagi ishtirokchilarning aksariyati raqamlashtirish ularning biznesining har bir qismiga qanday ta'sir qilishini tan olishadi. Bir tadqiqotga ko'ra Germaniya savdo palatalari uyushmasi tomonidan va Industry (DIHK) kabi kompaniyalarning

93% raqamlashtirish ularning har bir jarayoniga ta'sir qilishiga rozi. Bu idrok qurilishni chakana savdo bilan bir qatorga qo'yadi va faqat ishlab chiqarish sanoati va xizmat ko'rsatuvchi provayderlardan faqat orqada turadi, garchi Turli ishtirokchilarning ehtiyojlari va yondashuvlari juda katta farq qiladi. Qurilish materiallari ishlab chiqaruvchilari ishlab chiqarish va tarqatishni raqamlashtirishga ko'proq e'tibor berishadi (Sanoat 4.0 va dizayni bo'yicha mijozlar sayohati, masalan). Aksincha, qurilish kompaniyalari asosan rejalashtirish, qurilish va logistikani raqamlashtirishga (bino axborot modellashtirish - BIM - va ulangan "qurilish maydoni 4.0"). O'z navbatida, qurilish materiallari treyderlar logistika masalalariga raqamli savdoga (onlayn savdoga) katta e'tibor berishadi.

Zamonaviy sharoitda innovatsiyalar rolining sezilarli darajada oshishi buni oldindan belgilab beradi amalga oshirish orqali korxonalarining innovatsion faoliyatini faollashtirish istiqbolli ilmiy-tadqiqot loyihalari va innovatsion loyihalarni amalga oshirish dasturlari. Jahon iqtisodiyotidagi vaziyat shuni ko'rsatadiki, innovatsion komponentlar korxonalarini rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy manbai bo'lib, o'z hissasini qo'shadi tashkilotning raqobatbardoshlik darajasini oshirish. Mahalliy va xorijiy fan muammolarini hal qilish uchun juda ko'p yondashuv va usullarga ega innovatsiyalarni boshqarish va uni iqtisodiy baholash mexanizmlarini shakllantirish. Ilm-fan yutuqlarini amalga oshirish bilan bog'liq ko'plab jarayonlar va texnologik taraqqiyot, tegishli iqtisodiy va boshqaruv muammolari edi o'rgangan. Hozirgi vaqtda nazariy tushunchalar va metodologik ishlab chiqish zarurati paydo bo'ldi imkonini beradigan innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholashga yondashuvlar innovatsion loyihalarning tijorat samaradorligi ko'rsatkichlarini birlashtirish va korxonaning iqtisodiy rivojlanish parametrlari. Tadqiqot mavzusi, bizning fikr, ayniqsa, zamonaviy sharoitda dolzarb bo'lib, katta ilmiy vazifadir milliy iqtisodiy ahamiyati [2, 3].

Korxonaning innovatsion faoliyati samaradorligini tahlil qilishning asosiy vazifasi innovatsiyalarni baholash mezonini, ya'ni ko'rsatkichlar guruhlarini, qiymatlarini hisoblash bu yangilikning jozibadorligi to'g'risida qaror qabul qilish imkonini beradi tashkil etish va kerak bo'lganda muqobil innovatsiyalarni solishtirish. Qoida tariqasida, har xil Bunday ko'rsatkichlar sifatida investitsion tahlil samaradorligi ko'rsatkichlari qabul qilinadi innovatsiyalarni baholash uchun qo'llanilishi nazariy jihatdan qayta-qayta asoslanadi va amaliyotda tasdiqlangan. Shu bilan birga, ichki iqtisodiy sharoitlar uchun muayyan korxonalarda innovatsion loyihalarni amalga oshirish e'tiborga olinmaydi va ta'siri tashkilotlarni rivojlantirish samaradorligi bo'yicha innovatsiyalar tahlil qilinmagan.

Materiallar va usullar

Innovatsiyalarni joriy etish natijalarini baholashga tizimli yondashuv tushunchasi muallif tomonidan taklif qilingan ko'rsatkichlar nafaqat tashqi, innovatsiyalarga investitsiyalar samaradorligining tijorat mezonlari, shuningdek, ichki; korxonalar rivojlanishining iqtisodiy

imkoniyatlari . 1-jadvalda bosqichlar ko'rsatilgan taklif etilayotgan baholash usullari bilan birgalikda innovatsion loyihani amalga oshirish innovatsion loyihalar samaradorligi.

Jadval 1. Innovatsion loyihalarning bosqichlari va ularning samaradorligini baholash usullari

Bosqichlari va loyiha	Iqtisodiy Vazifalar	Taklif e'tilgan usullar	Majburiy boshlang'ich ma'lumot
Tadqiqot	Fikrni shakllantirish. Bozor tahlili. ni o'rganish ning xarid qobiliyati potentsial mijozlar.	uchun usullar baholash bozor jozibadorligi innovatsiya	Iste'molchi harakatlarining parametrlari: ularning tomonidan amalga oshirilgan xaridlar soni va hajmi ular. Rejalashtirilgan tannarx va innovatsion mahsulotni sotish.
Konstruktive	Prototip yaratish. Yangisini sinovdan o'tkazish ishlab chiqarishdagi mahsulot ning shakllanishi iste'molchi fikri yangi mahsulot haqida.	uchun usullar baholash imkoniyatlari amalga oshirish a innovatsion tomonidan loyiha korxonada	Tadqiqotga ajratilgan mablag'lar miqdori va rivojlantirish (Ar-ge). Ar-ge bilan shug'ullanuvchi xodimlarning ulushi. Ar-ge uchun mo'ljallangan mulk. Intellektual mulk. Yangi texnologiyani o'zlashtirish. Innovatsion mahsulotlarning reklama byudjeti

Belgilangan ma'lumotlar bilan birgalikda jadvalda har biriga xos bo'lgan tadbirlar ro'yxati keltirilgan innovatsion loyihaning bosqichlari va tahliliy harakatlarni amalga oshirish uchun dastlabki ma'lumotlar ro'yxati taklif qilingan usullarning har biridan foydalanish. 1-jadval o'rtasidagi tizimli aloqalarni ko'rsatishga imkon beradi innovatsion loyihalarni amalga oshirish bosqichlari va taklif etilayotgan usullar ushbu loyihalarning samaradorligini baholash. Birinchi bosqichda innovatsion mahsulot uchun g'oyalar tanlovi mavjud eng katta jozibadorlik printsipli. Davom etayotgan tanlovning bir qismi sifatida buni qilish kerak bozorni dastlabki o'rganishni o'tkazish, nuqtai nazardan yangi mahsulotga bo'lgan talabni aniqlash potentsial iste'molchilar sifatida tasniflangan bozor segmentlari.

Ikkinchi, konstruktiv bosqichda, texnologiyani rivojlantirish va takomillashtirish, yangi mahsulot prototipini yaratish amalga oshiriladi. Bundan tashqari, uni potentsial bo'yicha sinab ko'rish mumkin iste'molchilar. Innovatsion loyihani amalga oshirishning navbatdagi, tijorat bosqichida bu yangi ishlab chiqarishni tashkil etish bo'yicha turli tayyorgarlik tadbirlarini o'tkazish rejalashtirilgan mahsulotni sanoat miqyosida ishlab chiqarish va mahsulotni bozorga chiqarish. Taklif etilayotgan usullar natijasida kelib chiqadigan korxonada faoliyatidagi iqtisodiy samaralarni hisoblash imkonini beradi yangi mahsulotga sarmoya kiritish .

Xulosa

Ishlab chiqilgan mexanizm hozirda qo'llanilayotgan baholash metodologiyasini to'ldiradi investitsiya va innovatsion loyihalar uchun foydalaniladigan loyihalarning tijorat samaradorligi.

Taklif etilayotgan innovatsion loyihalarni baholash mexanizmiga ko'ra, o'sha loyihalar birinchi navbatda tijorat samaradorligini ijobiy baholaganlar ($NPV > 0$) tanlanadi. Final ustuvor loyihani tanlash ularning reytingiga ko'ra amalga oshiriladi kompaniyalararo samaradorlik (loyiha №3). Amaliy nuqtai nazardan, ishlab chiqilganlarning qo'llanilishi mexanizmi yanada oqilona qabul qilishga imkon beradi (kengaytirilgan tizim tufayli mezon) loyihani amalga oshirishning maqsadga muvofiqligi to'g'risidagi qaror.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J. Pelletier, C. Alt, C. Parr, J. Farrell T. Farrell, Birlashgan materiallar.
2. Refrakterlar bo'yicha xalqaro texnik konferentsiya UNITECR, 15-20 (2013)
3. Qurilish muhandisligi va boshqaruvi 130(2), 188-198 (2004)
4. Sanoat chiqindilaridan issiqlikni qayta tiklash va elektr energiyasini ishlab chiqarish, 2018 yil
5. Sanoat samaradorligi konferensiyasi, 2018 yil 11-13 iyun, Berlin, Germaniya (2018).